

Διδασκαλία των χελιδονισμάτων στο Μάθημα της Μουσικής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Θεόδωρος Γκουγκουσούδης

*Υποψήφιος Διδάκτωρ Τμήματος Μουσικών Σπουδών
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
teogiann@gmail.com*

Ιωάννης Ανδρόνογλου

*Διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
yiannisandronoglou@gmail.com*

Περίληψη

Η ένταξη της ελληνικής μουσικής παράδοσης στη διδασκαλία του μαθήματος της Μουσικής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση θα μπορούσε να έχει πολυεπίπεδα οφέλη στην αισθητική και γενικότερα γνωστική ανάπτυξη του μαθητή. Από την παραπάνω θεώρηση, προκύπτουν τα παρακάτω ερωτήματα σε ερευνητικό επίπεδο: ποια είναι αυτά τα οφέλη που προκύπτουν μέσα από αυτήν την εκπαιδευτική διαδικασία; σε τι συνίσταται ο χαρακτηρισμός τους ως πολυεπίπεδα; Στην παρούσα εισήγηση πρόκειται να αναλυθούν τα κάλαντα της Άνοιξης, γνωστά και ως Χελιδονίσματα, σε μουσικό και λαογραφικό επίπεδο καθώς και ο τρόπος διδασκαλίας και εκμάθησής τους στην τάξη. Η επιλογή των εν λόγω καλαντισμάτων έγινε λόγω του έντονου συμβολισμού του συγκεκριμένου εθίμου. Τα κάλαντα, ως έθιμο, έλκουν την καταγωγή τους από την Αρχαία Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, τα κάλαντα της Άνοιξης είναι η συνέχεια των καλαντισμάτων των αρχαίων Ελλήνων, με τα οποία γιόρταζαν την έλευση του νέου έτους.

Λέξεις-κλειδιά: Μουσική, Κάλαντα, Χελιδονίσματα, Έθιμο.

1. Εισαγωγή

Η σύνδεση της δημοτικής παράδοσης με το μάθημα της Μουσικής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, αποτελεί ένα εκπαιδευτικό πρόταγμα, όπως αυτό προκύπτει από το επικαιροποιημένο πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα της Μουσικής στο Δημοτικό του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ). Η πρώτη αναφορά, ανάμεσα στα άλλα, γίνεται στην τρίτη ενότητα (Περιεχόμενο-Θεματικά πεδία) για τα δημοτικά τραγούδια με θέμα το περιβάλλον, τα οποία θα μπορέσουν να «εμπνέουν τα παιδιά και να εγείρουν προβληματισμούς για το περιβάλλον και τη στάση τους ως προς αυτό» (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πρόγραμμα Σπουδών για το Μάθημα της Μουσικής στο Δημοτικό [ΙΕΠ, Πρόγραμμα Σπουδών για το Μάθημα της Μουσικής στο Δημοτικό], 2021). Ακόμα, γίνεται εκ νέου αναφορά στην ελληνική μουσική παράδοση στη δεύτερη υποενότητα της τέταρτης ενότητας (Τραγούδι-Φωνητική Εκτέλεση), όπου αναφέρεται με σαφήνεια ότι «βασική πηγή άντλησης των τραγουδιών αποτελεί, πρωτίστως, ο ελληνικός πολιτισμός, οι ελληνικές παραδόσεις και η ελληνική ζωή» (ΙΕΠ, Πρόγραμμα Σπουδών για το Μάθημα της Μουσικής στο Δημοτικό, 2021).

Το ερώτημα που προκύπτει είναι ποια τα οφέλη που μπορεί να έχουν οι μαθητές/τριες ερχόμενοι/ες σε επαφή με τη λαϊκή μουσική παράδοση και γιατί μπορεί να χαρακτηριστούν ως πολυεπίπεδα. Μέσω του δημοτικού τραγουδιού δύνανται οι μαθητές/τριες να μάθουν καλύτερα την ιστορική πορεία του Ελληνισμού, τα ήθη και τις παραδόσεις του, αφού μέσω

του τραγουδιού αναδεικνύονται ορόσημα αυτής της πορείας, καθώς και πλευρές της καθημερινής ζωής, κυρίως των ανθρώπων της υπαίθρου.

Στο παρόν άρθρο πρόκειται να αναλυθούν τα κάλαντα της Άνοιξης (χελιδονίσματα) του Σιτοχωρίου Σερρών και Ρόδου. Τα χελιδονίσματα αποτελούν μέρος του δημοτικού παιδικού τραγουδιού, πού όπως οι θρησκευτικοί αγερμοί είναι «ευχετήρια ή εγκωμιαστικά τραγούδια, που τραγουδούν από πόρτα σε πόρτα όμιλοι παιδιών αλλά και ενηλίκων [...], παίρνοντας φιλοδώρημα (Κόκκινου, 2007: 34)». Γι' αυτόν τον λόγο ονομάζονται και τραγούδια του αγερμού, αφού η αρχική σημασία της λέξης ήταν «η συγκέντρωση χρημάτων, έρανος» (Αγερμός, 2002).

Η επιλογή των συγκεκριμένων χελιδονισμάτων δεν είναι τυχαία, αφού θεωρούνται τα γνωστότερα χελιδονίσματα της Ηπειρωτικής και Νησιωτικής Ελλάδας αντίστοιχα. Τα δύο αυτά κάλαντα δύνανται, λόγω της διαφορετικής θέσης των δύο περιοχών, με ότι αυτό συνεπάγεται σε γλωσσολογικό και μουσικό επίπεδο, να βοηθήσουν τον/την εκπαιδευτικό Μουσικής να ερευνήσει το ζήτημα ευρύτερα και να αναδείξει τον πλούτο του λαϊκού μας πολιτισμού στους μαθητές και στις μαθήτριες.

Στο σημείο αυτό, δε θα πρέπει να λησμονηθεί, ότι τα κάλαντα, ως μέρος του δημοτικού τραγουδιού και εν προκτάσει της ελληνικής μουσικής παράδοσης, θεωρούνται ως ένα από τα αρχαιότερα αυτής, «αφού ανάγονται στην ελληνική αρχαιότητα, πολύ πριν την έλευση του Χριστιανισμού στον ελληνικό χώρο» (Ανδρόνογλου, 2019: 107). Εκτός από τα χελιδονίσματα, σύμφωνα με την Κόκκινου (2007) έχουν επιβιώσει από την αρχαιότητα και άλλα παιδικά τραγούδια όπως τα σουρβίσματα και οι περπερούνες. Ουσιαστικά, η διασύνδεση των καλαντισμάτων με τα αρχαία αγερμικά τραγούδια, θα δημιουργήσει συμπεράσματα για τα πολλαπλά οφέλη που μπορούν να υπάρξουν μέσα από αυτή τη θεματική.

Τα άσματα του αγερμού, «που αναλόγως με την εποχή και το σκοπό που τραγουδιόντουσαν, ονομάζονταν Ειρεσιώνη, Χελιδονίσματα, ή Κορωνίσματα» (Παπαεμμανουήλ, 2013: 27). Ακόμα, μάς πληροφορεί ο Ρουκούδης ότι το κλαδί ελιάς ή δάφνης το οποίο κρατούσαν τα παιδιά κατά τη διάρκεια των καλαντισμάτων, «το ονόμαζαν Ειρεσιώνη (από τις γιρλάντες του μαλλιού, που στην αρχαία γλώσσα λεγόταν 'είρος' και αργότερα έγινε έριον και μαλλί) ή 'Κορυθάλη'» (Ρουκούδης, 2009: 36). Για τα άσματα του αγερμού «πληροφορούμαστε από αρχαίους έλληνες συγγραφείς όπως τον Αριστοφάνη, τον Πλούταρχο, και τον Αθηναίο» (Παπαεμμανουήλ, 2013: 27). Πιο συγκεκριμένα, τα χελιδονίσματα ήταν ευχετικά τραγούδια, που τραγουδιόντουσαν από παιδιά, την 1η Μαρτίου, για τον ερχομό του χελιδονιού, που ως η πρώτη ημέρα της εαρινής ισημερίας εορταζόταν και ως η πρώτη ημέρα του Χρόνου. Με την πάροδο των ετών και την επικράτηση του Χριστιανισμού, κατά τους πρώτους αιώνες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, τα κάλαντα αντιμετωπιζόνταν με δυσπιστία ως ένα απομεινάρι της αρχαιότητας. Μάλιστα, το 680-1 μ.Χ., κατά τη Βασιλεία του Κωνσταντίνου του Δ' (668-685), έλαβε χώρα στην Κωνσταντινούπολη η Στ' Οικουμενική Σύνοδος, η οποία καταδίκασε τις Βυζαντινές καλένδες, δηλαδή τις γιορτές της 1ης Ιανουαρίου, που σύμφωνα με τον 62ο κανόνα ορίζεται: «*Τας ούτω καλουμένας Καλάνδας και τα λεγόμενα Βοτά και τα καλούμενα Βρουμάλια και την εν πρώτη του Μαρτίου επιτελουμένην πανήγυριν, καθάπαξ εκ της των πιστών πολιτείας περιαιρεθήναι βουλόμεθα*» («*Κάλαντα Χριστουγέννων*»). Ακόμα, σύμφωνα με τις ερμηνείες του Κανόνα, οι καλαντιστές αποκαλούνται Μηναγύρτες, όπως διασώζεται σε απόσπασμα από τον Ιωάννη Τζέτζη («Να τα πούμε;» 2023)(Χιλιάδ. ΙΓ' 246 κ.ε.):

*“Οπόσοι περιτρέχουσι χώρας και προσαιτούσι
και όσοι κατ’ αρχίμηνον του Ιανουαρίου
και του Χριστού γεννήσει και Φώτων τη ημέρα
οπόσοι περιτρέχουσι τας θύρας προσαιτούντες
μετά ωδών ή επωδών ή λόγων εγκωμίων*

.....

οὔτοι αν πάντες λέγοιντο κυρίως Μηναγύρται.

Παρ’ όλη την απαγόρευση ή αποτροπή της αυτοκρατορικής και ανώτατης θρησκευτικής εξουσίας, τα παιδιά αλλά και ομάδες ενηλίκων, που αναλάμβαναν την οργανική συνοδεία των τραγουδιών, συνέχισαν να τραγουδούν κάλαντα, αλλάζοντας το περιεχόμενο των κειμένων, προκειμένου να γίνουν δεκτά στα νέα πλαίσια που όριζε η αυτοκρατορική και θρησκευτική εξουσία του Βυζαντίου.

Στην πρώτη παράγραφο, θα γίνει μια σύντομη επισκόπηση του εθίμου των χελιδονισμάτων καθώς και το ιστορικό υπόβαθρο αυτής. Εν συνεχεία, στη επόμενη υποενότητα στη δεύτερη παράγραφο πρόκειται να παρατεθούν οι στίχοι του χελιδονίσματος του Σιτοχωρίου Σερρών. Στις επόμενες δύο παραγράφους θα παρατεθούν οι απαραίτητες πληροφορίες σε ζητήματα ρυθμού, φθογγικού υλικού, μελωδικής υφής καθώς και παραδοσιακών οργάνων της περιοχής που ενδέχεται να συνοδεύουν το χελιδόνισμα. Εν συνεχεία, στη τρίτη παράγραφο, πρόκειται να γίνει ανάλυση σχετικά με τον διαμοιρασμό του χρόνου των δύο εκπαιδευτικών ωρών για των εκμάθηση του χελιδονίσματος.

Στις δύο επόμενες παραγράφους της επόμενης υποενότητας πρόκειται να παρατεθούν οι στίχοι του χελιδονίσματος από τη Ρόδο με πληροφορίες σχετικά με το ρυθμό, το φθογγικό υλικό, τα όργανα που συνοδεύουν, μουσικοποιητικά χαρακτηριστικά της περιοχής ενώ θα γίνει αναφορά και στην ιστορική προέλευση του συγκεκριμένου τραγουδιού και τη διασύνδεσή του με το αρχαίο χελιδόνισμα Ρόδου, όπως αυτό καταγράφηκε το 200 μ.Χ. Ακόμα, πρόκειται να δοθούν πληροφορίες σχετικά με το διαμοιρασμό του χρόνου των δυο εκπαιδευτικών ωρών για την εκμάθησή του, καθώς και μουσικά παραδείγματα για τον τρόπο ενορχήστρωσης για την ολοκληρωμένη παρουσίασή του εντός σχολικής αίθουσας. Τέλος, θα παρατεθούν κάποιες εικόνες με μουσικά παραδείγματα.

Από τα παραπάνω, αποδεικνύεται ότι το συγκεκριμένο θέμα μπορεί να παρουσιαστεί από τον/την εκπαιδευτικό πολύ ευρύτερα, πέραν της αυστηρά μουσικής πράξης, με συνδυασμό επιστημονικών πεδίων, με επίκεντρο την μουσική επιστήμη και τέχνη, προκειμένου να δημιουργήσει μεγαλύτερο ενδιαφέρον στους/στις μαθητές/τριες για τα κάλαντα. Αυτό το ενδιαφέρον θα μπορούσε να είναι η απαρχή ενός ευρύτερου ενδιαφέροντος των μαθητών/τριών για τη μουσική λαογραφία του τόπου μας. Συνεπώς, τονίζεται η σημασία της διαθεματικότητας και τα οφέλη που η ίδια δημιουργεί στο μάθημα της Μουσικής.

2. Χελιδονίσματα Σιτοχωρίου Σερρών και Ρόδου

Παρατηρούμε ότι υπάρχουν παραδοσιακά κάλαντα σε όλη την επικράτεια του ελληνικού κράτους, καθώς και σε περιοχές εκτός αυτής, όπως την Μικρά Ασία, τον Πόντο, τη Βόρεια και Ανατολική Θράκη. Λόγω αυτής της πληθώρας καλαντισμάτων διαφόρων περιοχών της ελληνικής επικράτειας, υπάρχουν σημαντικές διαφορές στον ρυθμό, στα μουσικά όργανα που τα συνοδεύουν, καθώς και στο κείμενο με τα διαφορετικά γλωσσικά ιδιώματα ανά περιοχή, αφού το καθένα από αυτά διατηρεί τα μουσικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής. Για παράδειγμα, τα κάλαντα Λαζάρου από το Καβακλί της Ανατολικής

Ρωμυλίας είναι σε ρυθμό 15/8 (3+2+3+3+2+2) που εντοπίζεται σε χορούς της Μακεδονίας (Πουσνίτσα), αλλά και σε περιοχές των Ανατολικών Βαλκανίων, ενώ τα κάλαντα Λαζάρου της Βοιωτίας έχουν δίσημο ρυθμό, που συναντάται συχνότερα στη Νότια και Νησιωτική Ελλάδα. Η διδασκαλία των δυο χελιδονισμάτων προτείνεται για τις τάξεις της Ε' και Στ' Δημοτικού.

2.1. Χελιδονίσματα Σιτοχωρίου Σερρών

Όσον αφορά το χελιδόνισμα που τραγουδιόταν στο Σιτοχώρι του Σερρών οι στίχοι του είναι εξής:

Χελιδόνα πέταξε,
απ' τη Μαύρη Θάλασσα.
Θάλασσα μας πέρασε,
έκατσε και λάλησε,
λάλησε τα γράμματα,
του Θεού τα πράγματα.
Δάσκαλος μας έστειλε,
να μας δώσ'τι πέντ' αυγά,
κι αν δεν έχ'τι πεντ' αυγά,
παίρνομε την κλωσσαριά,
να γεννά και να κλωσσά,
και να σέρνει τα πουλιά.
Μάρτης μας ήρθη,
κάλως μας ήρθε.
Τα λουλούδια ανοίγουν,
τόπος μυρίζει.
Έξω ψύλλοι και κοριοί
μέσα υγεία και χαρά
και το Πάσχα κόκκιν' αυγά.

Παρατηρούμε το έντονο γλωσσικό ιδίωμα της περιοχής των Σερρών αλλά και των ευρύτερων περιοχών, «χαρακτηριστικό των οποίων αποτελεί η τροπή των άτονων φωνηέντων [e] και [o] σε [i]» (Γιαννάκου, όπ. αναφ. στο Ανδρόνογλου, 2019: 109-110). Παρατηρούμε ότι ο στίχος είναι εφτασύλλαβος, που «δημιουργήθηκε από τα ημισίχια του δεκαπεντασύλλαβου στίχου και είναι λαϊκά δημιουργήματα» (Κυριακίδη, όπ. αναφ. στο Κουλίδου, 2017: 49). Δεν πρέπει να παραλειφθεί η αναφορά του/της δασκάλου/ας που, σύμφωνα με τον Σπυριδάκη (1969), η αναφορά στα παιδιά που ζητούν φιλοδώρημα για τον/τη δάσκαλο/α συναντάται ήδη στην πρώτη βυζαντινή περίοδο. Τέλος, η αναφορά στο Πάσχα που έρχεται, είναι η απόδειξη της προσαρμογής του αρχαίου χελιδονίσματος σε χριστιανικά πλαίσια.

Όσον αφορά το μουσικό μέρος του χελιδονίσματος, το άσμα κινείται στο πλαίσιο της μείζονας τονικότητας, όπως και αρκετά κάλαντα, ενώ ο ρυθμός του είναι δεκάσημος 10/8 (3+3+2+2). Η υψοτονική περιοχή στην οποία κινήθηκε η μεταγραφή, έλαβε ως βάση τη μεταγραφή που έχει ο Σπυριδάκης (1969), πάνω σε παραλλαγές χελιδονισμάτων Σερρών. Σε επίπεδο μελωδικό, παρατηρούμε ότι η μελωδική υφή στηρίζεται στην εναλλαγή των διαστημάτων 2^{ας} (μικρής και μεγάλης) και 3^{ης} (μικρής και μεγάλης). Η συνολική έκταση της μελωδίας είναι διάστημα 4^{ης}, δηλαδή περιορισμένου μελωδικού εύρους. Ο ρυθμός βασίζεται, θα λέγαμε, εν πολλοίς, στην προσωδία του κειμένου. Όπως προκύπτει από την ηχογράφιση και βιντεοσκόπηση του χελιδονίσματος στο Σιτοχώρι Σερρών στο τελευταίο

τμήμα του κειμένου αλλάζει η μελωδική και ρυθμική οργάνωση του άσματος. Θα λέγαμε ότι υπάρχουν τρία βασικά στάδια από την αρχή μέχρι το τέλος του κειμένου σε μουσικό επίπεδο:

2.1.1. Αρχική μελωδία-Μετάβαση-Μιλητοί φθόγγοι (parlando)

Η αρχική μελωδία επαναλαμβάνεται μέχρι το μέσον του κειμένου. Στη συνέχεια, παρατηρείται η αλλαγή των άλλων δύο σταδίων. Στο στάδιο της μετάβασης αλλάζει το μέτρο από 10/8 και γίνεται τετράσημο 4/8. Αυτό το στάδιο, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μεταβατικό, διότι υπάρχει αλλαγή μέτρου και ένα είδος απαγγελίας, μόνο που στο συγκεκριμένο τμήμα η απαγγελία γίνεται σε συγκεκριμένο τονικό ύψος, σαν ένα ισοκράτημα στη νότα της τονικής. Στο τελευταίο στάδιο, παραμένει το μέτρο των 4/8, αλλά οι καλαντιστές απαγγέλουν το τμήμα ρυθμικά χωρίς πλέον συγκεκριμένο τονικό ύψος. Σύμφωνα με την Κόκκινου (2007) οι μιλητοί φθόγγοι (parlando), όταν εντοπίζονται σε λέξεις ή φράσεις, καταγράφονται με ιδιαίτερο τρόπο.

Όσον αφορά τον χρόνο παράδοσης του χελιδονίσματος, η προτεινόμενη διάρκεια είναι οι δύο διδακτικές ώρες. Στα πρώτα πέντε λεπτά της πρώτης διδακτικής ώρας πρόκειται να γίνει μια συνοπτική επισκόπηση του εθίμου, από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας, για να υπάρξει ένα ευρύτερο ενδιαφέρον από τους/τις μαθητές/τριες, αλλά και την κατανόηση και των συμβολισμών που αυτό φέρει· αυτά εφαρμόζοντας την τεχνική διδασκαλίας της εισήγησης και η οποία αποτελεί δασκαλοκεντρική τεχνική. Στα επόμενα πέντε λεπτά θα γίνει χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή ή διαδραστικού πίνακα της τάξης, προκειμένου να ακούσουν οι μαθητές/τριες το χελιδόνισμα. Είναι πολύ σημαντικό να ακούσουν το χελιδόνισμα, μέσω της παρακολούθησης του διαδικτυακού συνδέσμου με τη διασωζόμενη βιντεοσκόπηση του Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (Μασλαρινός, 2018), για να κατανοήσουν, πώς τα παιδιά κατασκεύαζαν την ξύλινη χελιδόνα και τραγουδούσαν από πόρτα σε πόρτα, όπως και τη μελωδία, αφού η εκμάθηση του άσματος θα γίνει με βάση αυτόν τον σύνδεσμο. Εφαρμόζοντας τη μέθοδο διδασκαλίας με βάση τις πολλαπλές νοημοσύνες και δη, τη μουσική, στα επόμενα δεκαπέντε λεπτά θα μοιραστούν κρουστά όργανα και υπό τις οδηγίες του/της εκπαιδευτικού, θα προσπαθήσουν οι μαθητές/τριες να το ερμηνεύσουν ρυθμικά, βλέποντάς το καταγεγραμμένο σημειογραφικά. Η επιτυχή εκτέλεση των ρυθμικών σχημάτων μπορεί να επιτευχθεί, εφόσον έχουν διδαχθεί την ύλη των δύο τάξεων (Βιβλίο Μουσικής Ε' τάξης, κεφ. 5,9,19-Βιβλίο Μουσικής Στ' τάξης, κεφ. 9,10,16). Στα τελευταία δεκαπέντε λεπτά, αφού γίνει το απαραίτητο «ζέσταμα» των φωνητικών χορδών και διαφράγματος (Βιβλίο εργασιών Μουσικής Στ' τάξης, κεφ. 3), θα επιχειρήσουν οι μαθητές/τριες να το τραγουδήσουν. Αξίζει να παρατεθεί ότι με τη συγκεκριμένη μέθοδο διδασκαλίας ενεργοποιούνται ποικίλοι τρόποι μάθησης, αναδεικνύεται «η δυναμική της ιδιαίτερης νοημοσύνης των μαθητών/τριών», αυξάνεται «το ενδιαφέρον και η συμμετοχή τους στο μάθημα» και αναμένονται «μεγαλύτερα επίπεδα επιτυχίας και προόδου» (Γομάτος κ.ά., χ.χ.: 20). Η δεύτερη διδακτική ώρα θα χρησιμοποιηθεί για την περαιτέρω εξάσκηση της οργανικής συνοδείας, του τραγουδιού, ενώ τα παιδιά που παίζουν κάποιο μουσικό όργανο, θα έχουν τη δυνατότητα να το φέρουν στην τάξη και να συμμετέχουν στο οργανικό σύνολο όπως προτάσσει η μέθοδος διδασκαλίας project. Θα ακολουθήσει μουσικό παράδειγμα για τρόπους ενορχήστρωσης ενός μαθητικού μουσικού συνόλου.

2.2. Χελιδονίσμα Ρόδου

Το κείμενο του χελιδονίσματος είναι το εξής:

*Χελιδόνι πέταξε, ηύρεν Πύργον κι έκατσε
και χαμοκελάδησε Μάρτη, Μάρτη μου καλέ*

*Μάρτη, Μάρτη μου καλέ και Απρίλη θαυμαστέ
 όσοι ημείς οι μαθηταί μαθημένοι είμαστε
 ν' αγοράζωμεν εφτά, να πωλούμε δεκαεφτά
 το κρασί μες το ποτήρι και τα σύκα στο μαντήλι
 και τα σύκα στο μαντήλι και τ' αυγά μεσ' το καλάθι.
 Δώστε μας την όρνιθα σας μη μας δείρει ο δάσκαλος μας
 κι έχετε το κρίμα σας και την αμαρτία μας.
 Που πάνω απ' το κατώφλι σας έχει μία περιστέρα
 ανοίξετε την πόρτα σας να πούμε καλησπέρα.*

Παρατηρείται ένα κοινό στοιχείο με το χελιδόνισμα του Σιτοχωρίου. Και στις δύο περιπτώσεις, γίνεται αναφορά για φιλοδώρημα που ζητούν οι καλαντιστές, εξ ονόματος του δασκάλου. Συνεπώς, βλέπουμε κοινά στοιχεία σε χελιδονίσματα δυο περιοχών, που ανήκουν σε δύο διαφορετικές και απομακρυσμένες, μεταξύ τους, γεωγραφικά, περιοχές. Όσον αφορά τη μελωδική υφή, παρατηρείται και πάλι η χρήση διαστημάτων 2^{ας} (μικρής και μεγάλης) και 3^{ης} (μικρής και μεγάλης), με διαφορά στη σειρά των διαστημάτων αυτών. Πιο συγκεκριμένα, η χρήση των διαστημάτων 2^{ας} είναι πολύ πιο συχνή από τα διαστήματα 3^{ης}, χωρίς να εμφανίζονται εναλλάξ όπως το πρώτο χελιδόνισμα. Ακόμα, το μελωδικό εύρος στο δεύτερο χελιδόνισμα είναι μεγαλύτερο αφού είναι διάστημα 6^{ης} μικρό. Ο ρυθμός είναι πεντάσημος 5/8 (3+2) και από αυτόν τον παράγονται, γίνεται να επισημανθεί εκ νέου, ότι τα μουσικοποιητικά χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής, επηρεάζουν το μουσικοποιητικό χαρακτήρα του κάθε χελιδονίσματος, αφού ο πεντάσημος ρυθμός 5/8 και 5/4 συναντάται στα Δωδεκάνησα και ιδιαίτερα στη Χάλκη. Σε επίπεδο φθογγικού υλικού, το άσμα κινείται στα πλαίσια του αιολικού τρόπου, ενώ υπάρχει συχνά οργανική συνοδεία με μουσικά όργανα όπως η λάφτα, το νησιώτικο λαούτο, το κανονάκι και το βιολί.

Η προτεινόμενη διάρκεια για τη διδασκαλία του δεύτερου χελιδονίσματος είναι οι δύο διδακτικές ώρες ακολουθώντας τις αναφερθείσες μεθόδους και τεχνικές διδασκαλίας. Στα πρώτα δέκα λεπτά της πρώτης διδακτικής ώρας θα γίνει αναφορά στο αρχαίο Ροδιακό χελιδόνισμα, όπως διασώθηκε από τον Αθηναίο το 200 μ.Χ. (Ρουκούδης, 2009: 84):

*Ἦλθ', ἦλθε χελιδὼν
 καλὰς ὥρας ἀγοῦσα,
 καλοὺς ἐνιαυτοὺς,
 ἐπὶ γαστέρα λευκά,
 ἐπὶ νῶτα μέλαινα.
 Παλάθαν συ προκύκλει
 ἐκ πίονος οἴκου
 οἴνου τε δέπαστρον
 τυροῦ τε κάνυστρον.*

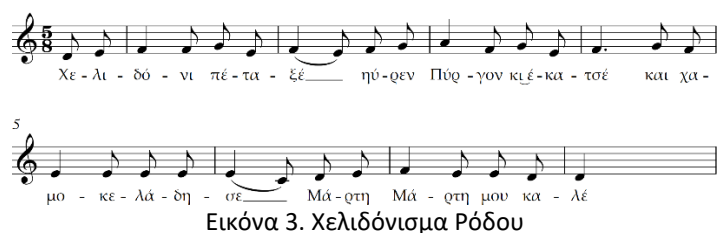
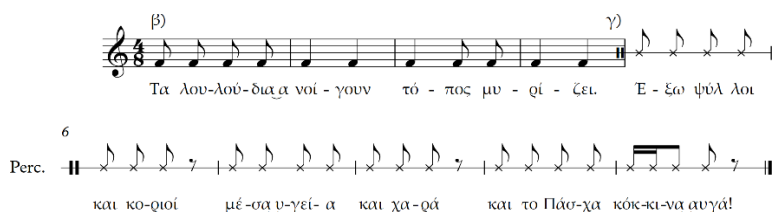
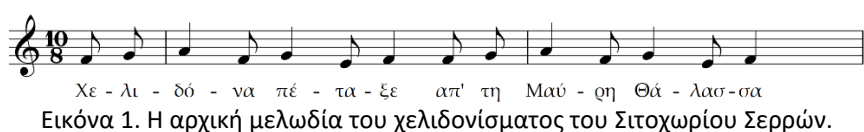
Στη συνέχεια για τα επόμενα 5 λεπτά, θα γίνει προσπάθεια διασύνδεσης του συγκεκριμένου αποσπάσματος με σύγχρονα χελιδονίσματα της περιοχής και τυχόν ομοιότητες που μπορεί να έχουν τα κείμενα. Τα υπόλοιπα 30 λεπτά της διδακτικής ώρας θα χωριστούν ως εξής: Στα 10 λεπτά, τα παιδιά θα παρακολουθήσουν στον διαδραστικό πίνακα το ρυθμικό σχήμα των 5/8 και θα προσπαθήσουν να το ερμηνεύσουν με τα κρουστά όργανα που θα τους έχουν μοιραστεί. Στη συνέχεια, στα υπόλοιπα 20 λεπτά θα προσπαθήσουν να το τραγουδήσουν και εν συνεχεία να συνδυάσουν το τραγούδι με την εκτέλεση των ρυθμικών

οργάνων στα κρουστά όργανα. Η δεύτερη διδακτική ώρα, πρόκειται να οργανωθεί στα πρότυπα του πρώτου χελιδονίσματος.

2.3. Μουσικά παραδείγματα

Στα μουσικά παραδείγματα που παρατίθενται δεν υπάρχουν σπλισμοί, καθώς και ενδείξεις χρονικής αγωγής (tempo), αφού σύμφωνα με τον Ζαχαρενάκη (1999) η χρονική αγωγή άπτεται στην κρίση του/της ερμηνευτή/τριας, αν, και κατά τον ίδιο, συνήθως τα κάλαντα έχουν γοργό ρυθμό. Στη συνέχεια, θα ακολουθήσει το τέταρτο παράδειγμα, για τον τρόπο που μπορεί να ενορχηστρωθεί για σύνολο και να εναρμονιστεί η χορωδία, σύμφωνα με το επίπεδο των δύο τελευταίων τάξεων του Δημοτικού.

Εικόνα 4. Προτεινόμενη ενορχήστρωση για μαθητικό σύνολο, με βάση το μουσικό επίπεδο που ενδείκνυται για τους μαθητές των δυο τελευταίων τάξεων του Δημοτικού, με συμμετοχή του εκπαιδευτικού Μουσικής της τάξης

3. Επιλογικά

Εν κατακλείδι, η επαφή των μαθητών/τριών με την ελληνική παράδοση και ζωή, μέσω της μουσικής, μπορεί να επιφέρει πολλαπλά οφέλη. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ελληνική μουσική παράδοση, καθώς και η εν γένει ελληνική λαογραφία ερευνάται ήδη από τα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης, όπου «μέσα στο τόσο ταιριαστό πνεύμα του αρχομένου ρωμαντισμού, με παραστάτη τον προεπαναστατικό φιλελληνισμό, εξετάζονται η νεοελληνική γλώσσα, τα νεοελληνικά έθιμα, το δημοτικό τραγούδι» (Στεργιόπουλος, 2024). Το ιστορικό και κοινωνικό πρόταγμα εκείνης της εποχής ήταν η απόδειξη, μέσω του τεκμηρίου των παραδόσεων και της Γλώσσας, της διασύνδεσης του νεότερου Ελληνισμού με την Αρχαία Ελλάδα. Βέβαια, ο Θέμελης (1984) υποστηρίζει ότι καταγραφές ελληνικής μουσικής έχουμε ήδη από το τελευταίο τέταρτο του 18ου αιώνα.

Για την απάντηση στο ερώτημα για το ποια είναι το όφελος της επαφής των μαθητών/τριών με τη λαϊκή μουσική παράδοση στον 21ο αιώνα, που φέρει τις δικές του προκλήσεις, θα μπορούσε να παρατεθεί η άποψη της Μπόνια (2018: 187), ότι «η διδασκαλία της τοπικής ιστορίας λειτουργεί ως ένα αντίδοτο για την εν δυνάμει απειλή που θέτει η παγκοσμιοποίηση στους τοπικούς πολιτισμούς και τις ταυτότητες». Ο Ανδρόνογλου (2023: 167) σημειώνει ότι «η ενημέρωση στα πλαίσια της παιδαγωγικής πράξης περί των ντοπίων πολιτιστικών αγαθών αποτελεί μια μορφή αντίδρασης στην επαπειλούμενη παγκόσμια ισοπεδωτική εξομοίωση». Εν τέλει και εφαρμόζοντας το Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών προχωρούμε στη διδασκαλία των Χελιδονισμάτων με όλες τις παραπάνω συνδηλώσεις.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Laografika. (χ.χ.). *Λαογραφικά της Αιτωλοακαρνανίας*. Ανακτήθηκε από <http://www.laografika.gr/el/>
- Αγερμός, (2002). Στο Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της νέας Ελληνικής Γλώσσας: Με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων* (2η έκδ.). Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Ανδρόνογλου, Ι. (2019). Διαθεματική προσέγγιση της διδασκαλίας και μάθησης της μουσικής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Τα κάλαντα Χριστουγέννων Δασοχωρίου Γρεβενών και Φούρνων Ικαρίας. Στο Γ. Παπαδημητρίου και Χ. Κωσταρής (Επιμ.), *Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα: Σχολείο και Πολιτισμός, Πρακτικά του 4ου Πανελλήνιου Συνεδρίου του Μουσείου Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης του ΕΚΕΔΙΣΥ. Τόμος Α΄*. Αθήνα: Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης του ΕΚΕΔΙΣΥ. 106–117. Ανακτήθηκε από: <https://ekedisy.gr/praktika-4ou-synedriou/>
- Ανδρόνογλου, Ι. (2023). Οι ελληνικές τοπικές μουσικές παραδόσεις στο μάθημα «Παιδικό Τραγούδι» του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Φλώρινας: πρωτοτυπία ή αναγκαιότητα; Στο Ε. Κηπουροπούλου, Γ. Κηπουροπούλου, Ε. Κουρεμένου, Λ. Μελίσσας, Κ. Σεχίδης, Δ. Σολάκης, Ν. Ταμουτσέλης (επιμ.), *Οι Κοινωνικοί Μετασχηματισμοί του 20ού Αιώνα και η Επίδρασή τους στη Δυτική Μακεδονία*. Αθήνα: Επίκεντρο. 164-169.
- Γομάτος, Λ., Καφετζόπουλος, Κ., & Κοταδάκη, Μ. (χ.χ.). Επιμορφωτικό Υλικό: Διδακτικές Μέθοδοι και Τεχνικές. Στο Ε3-Εισαγωγική Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Ανακτήθηκε από <https://elearning.iiep.edu.gr/study/enrol/index.php?id=2835>
- Ζαχαρενάκης, Κ. (1999). *Κάλαντα και παράδοση του Δωδεκαμήρου* (2η έκδ.). Αθήνα-Ιωάννινα: Δωδώνη.

- Κόκκινου, Α. (2007). *Δημοτικά παιδικά τραγούδια* (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Φιλοσοφική Σχολή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα. Ανακτήθηκε από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/23406>
- Κουλίδου, Α. (2017). *Οι μεταγραφές των σχολικών Ασμάτων* (Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία). Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεολογική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε από: <http://ikee.lib.auth.gr/record/300569?ln=el>
- Μασλαρινός, Α. (2018, Μάρτιος 05). Χελιδονίσματα στο Σιτοχώρι Σερρών την 1η Μαρτίου 1967 [Video]. *YouTube*. Ανακτήθηκε από https://www.youtube.com/watch?v=JCl-Bo8oJtk&ab_channel=%CE%91%CE%98%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%A3%CE%9F%CE%9C%CE%91%CE%A3%CE%9B%CE%91%CE%A1%CE%99%CE%9D%CE%9F%CE%A3A.Maslarinos
- Μπόνια, Β. (2018). Μαθαίνω την ιστορία του τόπου μου με το δημοτικό τραγούδι. Στο Κολτσάκης, Ε., Σαλονικίδης, Ι. (Επιμ.), *Αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας Και των Επικοινωνιών στη Διδακτική Πράξη, Τεχνολογίες, Τέχνες & Πολιτισμός στην Εκπαίδευση, Πρακτικά του 5ου Πανελλήνιου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου Κεντρικής Μακεδονίας. Τόμος Α΄*. Θεσσαλονίκη: Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. στις Φυσικές Επιστήμες «Μιχάλης Δερτούζος». 186-199. Ανακτήθηκε από <https://5syn-thess2018.ekped.gr/praktika/isbn/>
- Παπαεμμανουήλ, Π. (2013). *Κάλαντα και Θρήνοι Αιγαίου και Προποντίδας και η σχέση τους με τη Βυζαντινή Μουσική* (Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία). Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεολογική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε από <http://ikee.lib.auth.gr/record/133635>
- Ρουκούδης, Ι. (2009). *Τα κάλαντα του Δωδεκαμήρου: Οι ρίζες και το περιεχόμενος μιας τελετουργίας σε εξέλιξη* (Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία). Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε από <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/13447/2/RoukidisPE.pdf>
- Σπυριδάκης, Γ. Κ. (1969). Το άσμα της χελιδόνας (χελιδόνισμα) την πρώτην Μαρτίου. *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου/Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*. Ανακτήθηκε από <http://editions.academyofathens.gr/epetirides/xmlui/handle/20.500.11855/313>
- Στεργιόπουλος, Β. (2024, Δεκέμβριος 03). Νικόλαος Πολίτης: Ο διδάσκαλος που κατέστησε την ελληνική λαογραφία επιστήμη. *in.gr*. Ανακτήθηκε από <https://www.in.gr/>

